

Ландшафти і сучасність. Київ-Вінниця, Гіпаніс, 2000р. - С.34-38.

С. П. Сонько

Криворізький економічний інститут КНЕУ

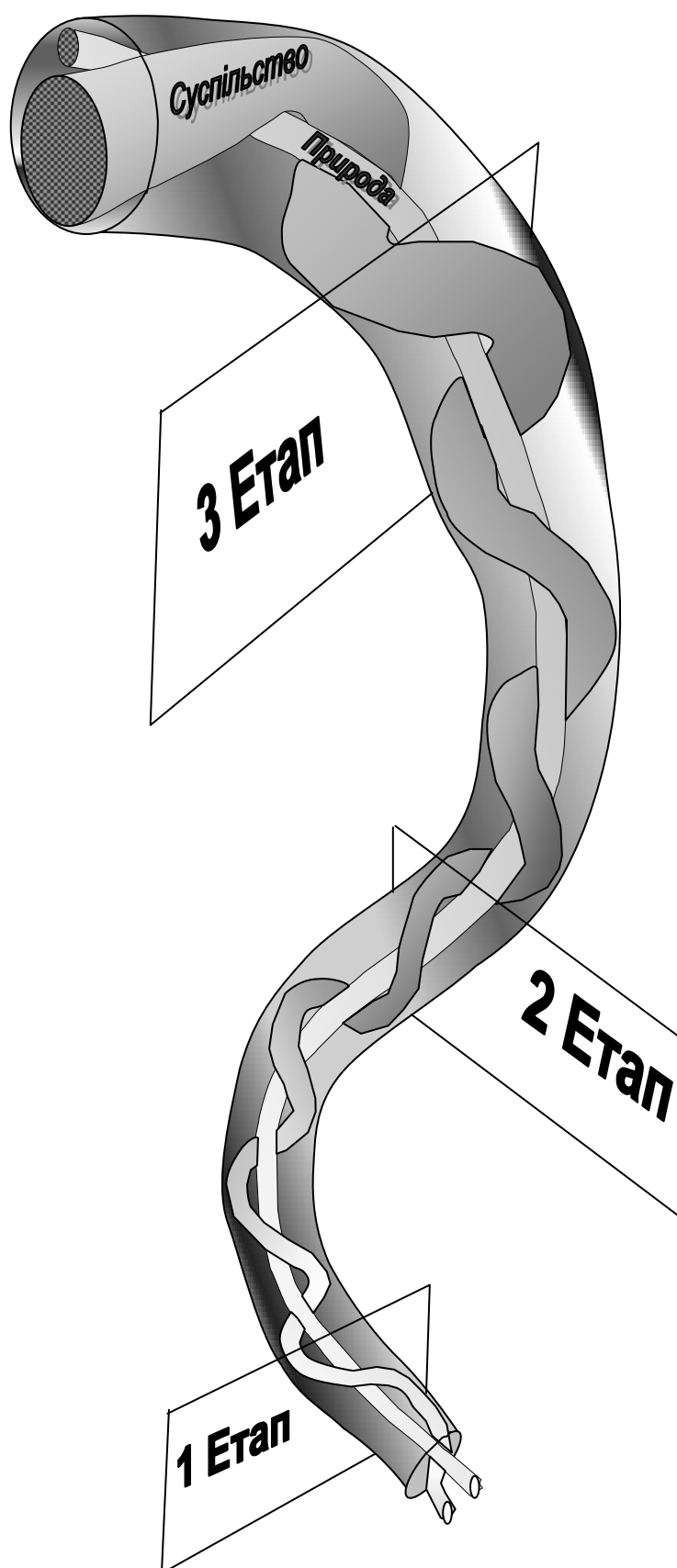
НООСФЕРНА ДИНАМІКА ПРОСТОРОВИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Аналізуючи сучасні тенденції розвитку природничих наук можна дійти висновку, що епоха суцільного матеріалізму у сприйнятті ойкумени поступово відходить у небуття. Постнекласичні роботи, еніогеографія, бездонна екологічна проблематика та інші цікаві напрямки розвитку географії - безперечний цьому доказ. Невипадковим є також інтерес до сьогодишнього “нетрадиційного” сприйняття традиційних об’єктів географії з боку природничої її гілки – сучасна криза природознавства, яке розвивалось за законами Ньютона більше двох століть вимагає термінової реабілітації. Але головний “порушник спокою” – Людина поки що залишається поза увагою дослідників. Це не дивно, оскільки, для того, щоб щось вивчати, необхідно чітко визначити об’єкт і межі дослідження. Невизначеність цих меж як правило призводить до хибних результатів. Зупинимось на екологічній проблематиці. Екологічна проблема не лише не вирішується, а й загострюється. Висновок – невірно визначено об’єкт, предмет та межі дослідження.

Об’єкт дослідження – соціально-економічні системи, що виникають в процесі взаємодії природи та суспільства. **Предмет дослідження** – процес взаємодії природи та суспільства. Динаміка розвитку просторових соціально-економічних систем (в тому числі і ноосферна динаміка) – один з напрямків розвитку цього процесу. З позицій хорології географічний простір – метапредмет (а також метаоб’єкт дослідження).

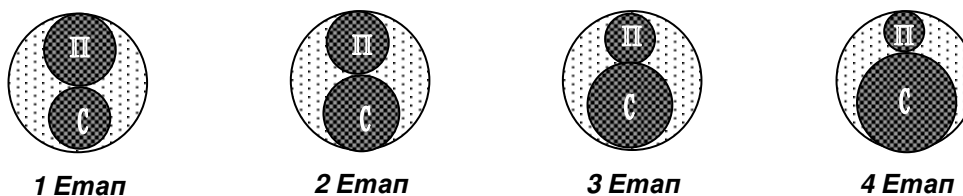
Місце людини в екосистемі планети як біологічного виду було визначене в ранішніх публікаціях автора [1,2,3,4]. Завдяки цьому сталося уточнення меж дослідження. Пропонована стаття присвячена підведенню загальнонаукової концептуальної основи під ранішні наробки автора.

Коеволюція природи та суспільства представляється у вигляді діалектичного розвитку двох гілок, двох складових частин – Природи та Суспільства. Цей розвиток відбувається у просторово-обмеженому екологічному просторі (мал.1)

Мал.1. Концептуальна схема взаємодії природи і суспільства

Ці межі – контакти, оскільки система відкрита. Природна та Суспільна складова розвиваються з різними швидкостями, а отже в різний засіб та з різним ступенем ущільнення заповнюють екологічний простір.

Мал.2. Етапи розвитку агроєкосистем

В процесі своєї взаємодії в екологічному просторі вони утворюють такі форми просторового буття людини як агроєкосистеми [1-4]. Розвиток агроєкосистем відбувався в декілька етапів (Мал.2) та [2]. З позицій концепції ноосфери В.І.Вернадського взаємодія природної та суспільної складової повинна наближатись до малюнку, що відповідає другому етапу, але при цьому повинне відбуватись розширення екологічного простору завдяки його ущільненню. Але це ущільнення (переважно інформаційне) екологічного простору відбувається на сучасному четвертому етапі, причиною якого є дія “надбудови” в межах соціальної складової. Під “надбудовою” автор розуміє всі види несільськогосподарської людської діяльності, які прямо і безпосередньо використовують невідновні природні ресурси. Просторовий прояв об’єктів надбудови проявляється у формуванні груп елементів територіальної структури – осередкових (населені пункти, окремі промислові підприємства, окремі родовища корисних копалин та ін.), ареальних – конурбації, рекреаційні зони, басейни родовищ корисних копалин та ін), лінійних – шляхи сполучення, комунікації та кордони. Ноосферна динаміка об’єктів надбудови є предметом окремого дослідження, що автор сподівається зробити в найближчий час.

Дослідження агроєкосистем дозволило зробити висновок про одночасне існування двох типів кордонів, динаміка яких виходить за межі двовимірного розуміння. Так, за допомогою методики, розробленої раніше [3,4] вдалося встановити, що при просторовому збіганні (в двовимірному просторі) природних та економічних кордонів агроєкосистем баланс речовини наближається до оптимального і навпаки.

До головних висновків нашого дослідження, слід віднести:

- Просторові соціально-економічні системи утворюються двома різними за динамікою і проявом у просторі типами об'єктів – “надбудовними” (переважно промисловість) та базисними – агроєкосистемами;
- Ноосферна динаміка агроєкосистем проявляється в тому, що в них формується два типи кордонів, що існують одночасно. Це *природні й економічні* кордони, що у більшості випадків не збігаються;
- Просторова розбіжність природних і економічних кордонів агроєкосистем пояснюється тим фактом, що *природа і суспільство* розвиваються з різними швидкостями.
- *Економічні кордони агроєкосистем, що відповідають кордонам сільськогосподарських районів*, є більш динамічними в часі і відбивають сучасний рівень потреб суспільства в продукції сільського господарства. Рівень розбіжності економічних кордонів із природними умовно виражається рівнем експортної товарності сільського господарства, оскільки, біомаса, вивезена з території, на якій вироблена, як фізично, так і хімічно не може бути повернута назад в харчові ланцюги;
- Екологічно безпечний розвиток людської цивілізації можливий при максимальному збігу природних і економічних кордонів агроєкосистем. На практиці це означає перегляд існуючого адміністративно-територіального поділу для «вписання» його в динаміку кордонів агроєкосистем;

Література. 1) С.П.Сонько: Концепция агроэкоцистем как теоретическая основа экологически безопасного природопользования.// Труды кафедры размещения производительных сил и технологий производства. Вып.1.-Кривой Рог,1997.-С.77-85.; 2) С.П.Сонько. Нове уявлення про місце географії в системі наук.//Географія і сучасність.- КДПУ ім.Драгоманова,1999, вип.1. 3) Сонько С.П. Экономико-географическое исследование агропромышленной интеграции в связи с решением экологических проблем Северо-Восточной Украины (Харьковская область)-Дисс канд. геогр. наук. Москва, МГУ, 1990. -265 с. 4) С.Сонько. Екологічна проблематика з позицій хорології./Україна та глобальні процеси: географічний вимір. Київ-Луцьк,2000.-С.187-191.